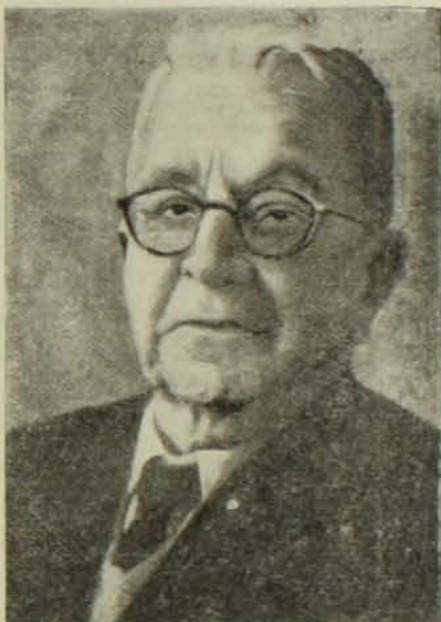

ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՈՅԱՃՅԱՆ

1962 թ. հունիսի 25-ին, Կահիրե քաղաքում, 83 տարեկան հասակում վախճանվեց բազմավաստակ բանասեր, պատմաբան, հրապարակախոս, հասարակական-մշակութային գործիչ Արշակ Ալպոյաճյանը:

Քրական-հրապարակախոսական ասպարեզ մտնելով դարասկզբին, նա ավելի քան վեց տասնամյակ զբաղվել է հայ ժողովրդի պատմության հարցերի բազմակողմանի ուսումնասիրությամբ, հրատարակելով քսանից ավելի ստվարածավալ գրքեր, հարյուրավոր հոդվածներ, որոնք փաստական հողուստ նյութ կարող են տալ ոչ միայն հայ ժողովրդի պատմությանը զբաղվողներին, այլև նրա մշակութային կյանքի տարրեր բնագավառները (գրականություն, թատրոն, տնտեսություն, աշխարհագրություն և այլն) հետազոտողներին:

Ա. Ալպոյաճյանը ծնվել է Կ. Պոլսի սկյուտար թաղամասում, 1879 թ. հունիսի 7-ին: Նախնական կրթությունն ստացել է Պերպերյան վարժարանում, ապա ուսումը շարունակել Կենտրոնական վարժարանում և ավարտել 1899 թ.:

1901 թ. «Բազմավեպում» տպագրվում է նրա «Սրբուհի Տյուսար» աշխատությունը: Ալպոյաճյանը կարճ ժամանակում դառնում է «Մասիս», «Ծաղիկ», «Բյուզանդիոն» և այլ պարբերականների եռանդուն աշխատակիցներից մեկը, իր ստորագրությամբ կամ ծածկանունով (Ս. Անգեղյա) տպագրելով պատմա-բանասիրական բնույթի ընդարձակ հոդվածներ:

Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին և հաջորդող հրամայական Ալպոյաճյանը պաշտոնավարում է Կ. Պոլսի Եսայան վարժարանում, որպես պատմության ուսուցիչ, միաժամանակ շարունակելով գրական-բանասիրական բեղուն գործունեությունը: 1919 թ. հրատարակում է «Անհետացած դեմքեր. Քրիզոստոմ Զոհրապ» խորագրով աշխատությունը: Ծիշտ է՝ հեղինակը ոչ այնքան նպատակ է դրել տալ Զոհրապի գեղաշվեստական ստեղծագործությունների հանդամանալից վերլուծությունը, որքան գրողի մանրամասն կենսագրությունը, հասարակական մշակութային գործունեությունը, սակայն զբաղվելով հանդերձ Ալպոյաճյանի գիրքը Զոհրապի մասին զրված առաջին ծավալուն մենագրությունն է և շատ կողմերով ձանապարհ է հարթել հետագա հետազոտողների համար:

1923 թ. Ալպոյաճյանը մեկնում է Եգիպտոս, պաշտոնավարում Կահիրեի Դալուստյան ազգային վարժարանում որպես ուսուցիչ: Այդ պաշտոնում նա մնում է մինչև 1926 թ., երբ նշանակվում է Կահիրեի ազգային առաջնորդարանի ղեկավար:

Այս տարիներից Ալլպոյաճյանի գրիչը դառնում է ավելի ու ավելի բեղմնավոր: Օգտագործելով իր կուտակած վիթխարի նյութը, նա ձևոնարկում է պատմական Հայաստանի և Թուրքիայի մի շարք գավառների ու քաղաքների հայերի պատմության շարադրմանը: Այս տեսակետից ուշադրության արժանի է Կեսարիա քաղաքի ու նրա շրջակայքի հայերի մանրամասն պատմությունը, որ նա հրատարակեց Կահիրեում, 1937 թ., «Պատմություն հայ Կեսարիո» վերնագրով երկու ստվար հատորներով: Նույն բնույթի և գրեթե նույնպիսի ստվար աշխատություններ են «Պատմություն Եվրոպիո հայոց» (Կահիրե, 1952), «Նուշամատյան կուտինահայերու» (Բեյրութ, 1961) և «Պատմություն Մալաթիո հայոց» (Բեյրութ, 1961) գրքերը:

Ա. Ալլպոյաճյանը խոշոր աշխատանք է կատարել հայ գաղթականության պատմության ուսումնասիրման գործում, գրելով ծավալուն մի աշխատություն, որի առաջին հատորը լույս տեսավ 1941 թ., Կահիրեում: Այն բնդգրկում է հայ գաղթականության պատմությունը՝ սկզբից մինչև XI դարը և պարունակում է ուշագրավ տեղեկություններ պարսկական, բյուզանդական և արաբական տիրապետության շրջաններում Հայաստանից կատարված մասսայական գաղթի մասին: Աշխատության երկրորդ հատորը, որ լույս է տեսել 1955 թ. և բնդգրկում է XI դարից մինչև XV դարը, պատմում է սելջուկյան, մոնղոլական, թաթարական տիրապետությունների տարիների գաղթականության մասին: «Պատմություն հայ գաղթականության» գրքի երրորդ հատորի առաջիս մասը լույս տեսավ անցյալ տարի. այն բնդգրկում է մոտ 5 դարի հայ գաղթականության պատմությունը:

Ալլպոյաճյանին երկար տարիներ ղեկավարել է նաև հայ ժողովրդի կրթական կյանքի պատմությունը: 1947 թ. Կահիրեում լույս է տեսել նրա «Պատմություն հայ դպրոցին» աշխատության առաջին հատորը:

Նա թողել է բազմաթիվ անտիպ աշխատություններ, որոնք իրենց քանակով և պատմագիտական արժեքով կարող են մրցել հրատարակվածների հետ: Այնպիսի կարևոր հետադոտություններ, ինչպիսիք են «Լեռմենակ Հայկունու կյանքը և գործը», «Բյուզանդ Քեչյան», «Վահան Թեքեյան» և այլ գրքեր, որոնք հարուստ առաղծ կարող են տալ հայ մշակույթի, հատկապես լրագրության պատմության համար:

Երկար տարիներ ունենալով ջերմ ցանկություն՝ այցելել մայր Հայրենիք, Ա. Ալլպոյաճյանը 1958 թ. եկավ Հայաստան, ծանոթացավ սովետահայ մշակույթի բոլոր ճյուղերին, եղավ գիտական, կրթական հիմնարկություններում, հանդիպումներ ունեցավ Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի աշխատողների հետ, հայտնեց իր հիացմունքը վերածնված հայ ժողովրդի մշակույթի աննախընթաց վերելքի մասին: Նրա ցանկությունն էր կրկին այցելել Հայաստան, մասնակցել մաշտոցյան տոնակատարություններին, բայց նույն այն օրերին, երբ Երևանում մեծ հանդիսավորությամբ նշվում էր պատմական այդ տարեթիվը, ծերունագարդ գիտնականը ապրում էր իր վերջին օրերը՝ երկարատև հիվանդությունից ջլատված ու քայքայված: Նա ֆիզիկապես հնարավորություն չունեցավ մասնակցելու Մաշտոցի ծննդյան 1600-ամյակի հանդեսներին, բայց հայ ժողովրդին համակած ցնծությունը հոգում՝ փակեց իր հոգնարևկ աչքերը: